

PUBLICACIONS DELS NOSTRES PROFESSORS

Ramon POU I RIUS, *L'Església de l'Esperit de Jesucrist. Perspectiva pneumatològica segons el n. 8. 1, de la «Lumen gentium»*. Lliçó inaugural del curs acadèmic 1979-1980. Facultat de Teologia de Barcelona. Barcelona 1979, 46 pp.

La vida de l'Església, amb els fenòmens dits de «renovellament», ha contribuït a reflexionar sobre la mala consciència teològica de l'Occident, correntment acusada d'haver negligit la persona i el paper de l'Esperit Sant i d'haver estat incapaç de sortir d'un cert cristomonisme. Avui els estudis sobre l'Esperit Sant es multipliquen, alguns sobre el que en diu l'Esclusiva o la Tradició, altres sobre l'expressió de percepcions i d'experiències noves.

De manera discreta el Concili Vaticà II, sens dubte, ha pesat en la consideració teològica de l'Esperit Sant. Malgrat el que s'hagi escrit sobre la incapacitat d'aquest Concili per assimilar la pneumatologia oriental, Ramon Pou mostra les possibilitats de desenrotllament incloses en un text sobri, però prenyat de doctrina, el n. 8, 1 de la «Lumen gentium». En efecte, tot i que les mencions de l'Esperit Sant fan l'efecte d'afegitons tardans, que no havien estat pensats en funció dels esquemes inicials, testimonien una voluntat d'acollir les exigències més profundes d'una pneumatologia recuperada.

Amb una metodologia rigorosa, Ramon Pou mostra el tipus de novetat eclesiològica que conté la citada formulació conciliar de la «Lumen gentium»; l'anomena «formulació novetat», ja que amb ella —i amb tantes d'altres— el Concili va empènyer positivament el progrés teològic.

La novetat està a palesar que segons la manera de concebre la relació església-Jesucrist i església-Esperit Sant (consegüentment la relació Logos i Pneuma en la realitat de Jesús el Crist) sorgeix una o altra concepció d'església; en altres paraules, una església tinguda com a continuació de l'encarnació del Logos o una església del Pneuma de Jesús-el-Crist a favor reix respectivament una idea d'església societat, dotada de poders divins, o una església signe o sagrament de la presència del Déu salvador.

L'anàlisi del tema, portat a terme modèlicament, sembla prou convincent per fer-nos adonar del valor de l'aportació conciliar, contemplada dins de l'impuls global de la teologia explícita del Vaticà II: es tracta de la recuperació, diguem-ne oficial, de l'eclesiologia de l'Esperit de Jesucrist, la qual forma parella amb la cristologia del Pneuma. En la impossibilitat de presentar una visió exhaustiva de les conseqüències que aquesta alteració comporta, Ramon Pou es limita a assenyalar amb agudesa i penetració dos casos capitals: la potestat de les claus desorbitada i l'església local desvirtuada. Un apèndix amb textos escollits d'H. Mühlen, d'A. Grillmeier i de K. Rahner clou el treball.

La importància —no pas secundària— d'aquest estudi és la de fer veure com la doctrina conciliar analitzada demana una sistematització eclesiològica, que encara està per fer, i que no coincideix amb l'eclesiologia de la continuació de l'encarnació del Logos. Aquesta conclusió mostra l'interès extraordinari de l'estudi de Ramon Pou. Després del que he exposat em semblaria innecessari insistir encara en el valor que té per a l'estudiós de la teologia aquesta lliçó que he intentat presentar.

Evangelista Vilanova

Felip DE MALLA, *Correspondència política*, Vol. I: Introducció, a cura de Josep PERARNAU, Professor a la Facultat de Teologia de Barcelona, Col. Els nostres clàssics A, vol. 114, Barcelona (Ed. Barcino) 1978, 242 pp.

Josep Perarnau, professor de la Facultat de Teologia de Barcelona, ens lliura un primer volum introductori a l'edició de la correspondència política de Felip de Malla. Es tracta d'un treball de primera mà que té en compte tot el que fins ara s'ha publicat sobre Felip de Malla i aporta documentació inèdita que li permet de situar el nostre personatge a l'interior de la problemàtica de la Barcelona de la primera meitat del s. XV, a més de precisar la seva aportació en la solució del Cisma d'Occident i la seva intervenció en les tensions i conflictes de Catalunya amb la nova dinastia dels Trastàmara.

La metodologia que segueix Perarnau obeeix a una estricta fidelitat a la documentació, minuciosament fixada per mitjà d'una crítica acurada dels diversos manuscrits i incunables. D'altra part, segueix criteris segurs i rigorosos respecte a l'autenticitat redaccional de les moltes cartes firmades per Felip de Malla. També és notable la seva prudència en avançar hipòtesis d'interpretació històrica. Tot això fa que aquest volum introductori doni un pas definitiu en la historiografia de Felip de Malla, com a humanista cristià i com a home polític. Al mateix temps, aquest estudi obre camins i va donant noves pistes per a ulteriors treballs.

Perarnau considera el seu treball com un primer intent de síntesi, tot manifestant que no es tracta d'un punt d'arribada sinó d'un de partida. Queda doncs molt a fer en la anàlisi acurada de les obres i dels fets històrics que protagonitzà Felip de Malla. Però a partir de l'estudi de

Perarnau podem dir del cert que Felip de Malla és una personalitat important en la història de Catalunya, ja que ell ens ha ofert la primera visió global de la seva vida i ens ha presentat per primera vegada l'inventari complet de les seves obres. Particularment, Perarnau ha reconstruït l'activitat pública de Felip de Malla entre el 1418 i el 1430, tot presentant textos inèdits i redescobrint textos ja coneguts de manera que permet de captar el sentit de l'activitat pública de Felip de Malla i, cosa més difícil, fer-ne eixir la ideologia subjacent a l'actuació del nostre personatge. Aquests resultats de primera mà s'han aconseguit gràcies a la confrontació entre el pensament de Felip de Malla i la problemàtica política de la ciutat de Barcelona, del Principat de Catalunya i dels regnes d'Aragó i de Castella. Val la pena, doncs, de seguir els passos del present volum, ni que sigui en forma molt resumida.

En un primer apartat es presenta una recensió de tots els estudis biogràfics i dels estudis sobre el pensament de Felip de Malla. S'enumeren a continuació fonts documentals ja publicades, desconegudes fins ara pels estudiosos. Fins i tot, alguns textos ja publicats, com els de les lletres oficials del 1430, són corregits i s'inclouen en la present edició. El punt de major interès es troba en la indicació de les fonts inèdites que Perarnau ha fet servir per a refer la figura de Felip de Malla i construir el marc històric en el qual s'elabora el seu pensament. En aquest primer capítol s'inclou una relació de reculls de documentació publicada i una bibliografia complementària sobre Felip de Malla i sobre l'ambient del seu temps.

A continuació comença l'estudi de l'home Felip de Malla. Consisteix en una síntesi sobre la persona i la família. En un altre lloc —*Estudios históricos y documentos de los Archivos de Protocolos*, vols. V i VI, en curs de publicació al Col·legi Notarial de Barcelona, «Miscel·lània J. M. Madurell»— Josep Perarnau ens ha donat una visió analítica sobre el mateix tema, sota el títol de «*Aplec de dades, velles i noves sobre mestre Felip de Malla*». En aquest capítol elabora una visió global, segura i ben documentada, que no pretén pas anar més enllà de les dades descobertes i comprovades. Assenyalaria la traça a combinar escrupolosament les dades obtingudes en els diversos arxius europeus. Amb tot, Perarnau no deixa de formular suggestives hipòtesis, com p. e. la d'un possible lul·lisme en Felip de Malla.

El tercer capítol es refereix a l'obra escrita de Felip de Malla. Ens dona per primera vegada l'inventari dels seus escrits, tant dels conservats com dels que s'han perdut. Perarnau descarta l'autenticitat d'un *Enchiridion sive Liber manualis de Adventu Messie* que l'índex inicial del ms. 466 de la Biblioteca de Catalunya atribueix a Felip de Malla. Enumera també els escrits menors i les peces oratòries, tant les datades com les no datades i les perdudes o de text desconegut. Quant a les lletres, a més de les personals o privades que Felip de Malla adreçà al bisbe de Barcelona Francesc Climent, Perarnau fa una tria de les lletres públiques, signades per Felip de Malla, que considera realment escrites per ell. Així, p. e., entre vuit-centes una lletres signades per Felip de Malla, pertanyents al trienni 1425-28 al cap de la Generalitat, Perarnau li n'atribueix solament una

dotzena. Adverteix també que encara resta algun arxiu que pot donar alguna sorpresa i dóna pistes d'estudi per a les lletres del temps de l'interregne. Clou aquest capítol amb un estudi particular del *Memorial del pecador remut*, l'obra principal de Felip de Malla. Sobre la segona part actual del *Memorial*, Perarnau sosté que es tracta d'una primera redacció i en descarta l'atribució a Eiximenis pel fet que està en condicions d'assignar-li una data incontrovertible i de resoldre les raons en contra de l'atribució a Felip de Malla. Com a valor més consistent del *Memorial* l'estudi apunta a la capacitat d'introspecció psicològica i les decisions ètiques. Històricament, el *Memorial* és una valuosa font de coneixement de la vida barcelonina (1420-30). Respecte als seus valors poètics, l'estudi fa veure les resonàncies que té amb la Divina Comèdia. El nucli teològic de l'obra se centra en el diàleg entre la necessitat de la redempció sentida per tots els pobles i la voluntat salvadora de Déu. En el *Memorial* Felip de Malla apaneix com un modern, avançat fins i tot sobre l'estament culte de la societat catalana de finals del s. XV.

Segueix un breu capítol sobre l'autenticitat de la correspondència política. El criteri és restrictiu, basat en referències històriques i en l'anàlisi temàtica i estilística.

Comença a continuació l'estudi pròpiament històric, dividit en tres grans capítols i unes conclusions. En el primer capítol es consideren els problemes de Catalunya en els primers anys dels Trastàmara: les bandositats, la sagnia constant de moneda, el desgavell econòmic i la desfiguració de la justícia. Es passa després al descobriment del rerafons polític de tota la situació. Per a major claredat, Perarnau reproduïx íntegrament les *Instruccions* dels Consellers de la ciutat de Barcelona per a l'ambaixada al Rei.

Amb el títol de «La política esdevé ideologia» es comprèn el segon capítol d'aquest estudi històric. S'analitza en primer lloc el pensament ètic i pedagògic de Felip de Malla per tal de resoldre la crisi de la Barcelona del seu temps. L'opció pedagògica de Felip de Malla, de clara projecció humanística, té un especial interès com a precedent per a l'estudi dels orígens de la Universitat de Barcelona. La segona part d'aquest capítol tracta de la figura del rei en el pensament de Felip de Malla. En contra de l'opinió de F. Elías de Tejada, Felip de Malla no és un pensador favorable a l'absolutisme pagà, sinó que es troba per raons teològiques i ètiques en la línia del pactisme i de la limitació de tot poder. Finalment, es consideren els problemes de la pau entre Catalunya i Castella, ocasionats per les ambicions familiars dels Trastàmara. Es consideren les opcions de Catalunya respecte la pau i la guerra i s'apunta un nou camp d'estudi ben suggerent: les raons i els camins de l'elaboració d'una certa mitologia nacional catalana durant l'edat mitjana.

L'estudi acaba amb sis conclusions que resumeixen les aportacions que sobre Felip de Malla s'han aconseguit en aquest estudi. Resten finalment unes notes a l'edició de la correspondència política que anirà acompanyada, en apèndix, d'una sèrie de textos que ajudaran a la comprensió de les

lletres anteriors. No cal dir que esperem de veure ben aviat aquest segon volum que es referirà a la correspondència política de Felip de Malla.

Ramon Prat

José M. ROVIRA BELLOSO, *Trento. Una interpretació teològica* (Colecció San Paciano, n.º XXV). Facultat de Teologia de Barcelona (Secció San Paciano), Barcelona, Editorial Herder, 1979, 389 pp.

El llibre de R.B. és exactament el que indica el seu títol: *una interpretació teològica* de Trento. No de tot el Concili, sinó solament d'alguns punts. Però la selecció d'aquests punts és ben significativa: Escriptura i Tradició, Pecat Original, Justificació per la Fe, Eucaristia. L'autor no ha pretès d'explanar-nos tots els Decrets teològics del Concili. Ens acompanya només a uns punts destacats, vitals en la teologia d'avui. I aquests punts els tracta a fons, amb una claredat capaç de comunicar-nos l'entusiasme per allò que ell sent.

Després d'una extensa bibliografia (30 pàgines amb més de vuit-cents cinquanta títols), l'obra comença amb un capítol de caràcter programàtic: «Els principis per a la interpretació del Dogma». Són els criteris que R.B. aplicarà en l'estudi dels quatre capítols següents. Voldria destacar-ne unes idees que considero bàsiques en l'orientació de l'obra:

1. La funció del Dogma és descartar una heretgia, i les fórmules dogmàtiques són essencialment «tendencials», ja que la fe no termina en la fórmula, sinó en la realitat revelada i creguda. Aquestes constatacions són importants per a la interpretació d'un Document Conciliar per dues raons: En primer lloc, perquè es subratlla l'ampli camp de llibertat que té el teòleg. En segon lloc, perquè es posa en relleu la necessitat de formulacions noves, més adequades a la mentalitat de l'home d'avui. R.B. recorda unes paraules de Joan XXIII, en la inauguració del Concili Vaticà II: «Cal que aquesta doctrina certa i immutable, que ha de ser respectada fidelment, sigui aprofundida i presentada d'una manera que respongui a les exigències de la nostra època. En efecte, una cosa és el dipòsit mateix de la fe, és a dir, les veritats contingudes en la nostra doctrina venerable, i una altra cosa és la forma sota la qual aquestes veritats són enunciades, però sempre amb el mateix sentit i el mateix abast. Caldrà donar molta importància a aquesta forma de treballar pacient, si és necessari, en la seva elaboració; i per això s'haurà de recórrer a una forma d'exposició que correspongui millor a un ensenyament de caràcter sobretot pastoral». R.B. en el seu estudi no «repeteix» les fórmules de Trento. Cerca una comprensió ulterior de la fe, sempre dintre del marc de la tradició catòlica i ecumènica. Cerca de donar una resposta als interrogants de l'home d'avui, i no a qüestions artificiosament proposades per endavant. I això ho fa amb una gran llibertat d'esperit i alhora amb una fidelitat total a la tradició. En acabar el capítol sobre l'Eucaristia declara explícitament la seva adhesió a la fe i que està disposat a recomençar el camí recorregut, si se n'hagués apartat (pàg. 342). Però la fe

de R.B., alhora que profunda és oberta, lliure. No està lligat sinó a Crist i a la seva Paraula (com a «norma normans») i a l'Església, receptora del Crist i de la seva Paraula (com a «norma normata»). *Amicus Plato, magis amica veritas*, podria dir amb Erasme. En el capítol tercer, sobre el pecat original, es mostra disconforme amb Sant Agustí i Luther. En el següent, sobre la justificació, no dissimula les seves preferències pels teòlegs agustinians i tomistes, més afins al luteranisme que la posició de l'«ala dreta» del Concili, que veia en la fe una simple disposició per a la justificació.

2. L'estudi d'un text Conciliar s'ha de fer des de la perspectiva de la història. L'autor, en cadascun dels punts que estudia, posa en relleu l'ocasió del Decret Conciliar, el seu *punt de partença* i la *forma de pensar* dels Pares i teòlegs. És una anàlisi acurada dels fenòmens culturals sincrònics. Però la forma de pensar d'un moment determinat té una història. I per això R.B. acut a voltes a la dimensió històrica diacrònica. En aquest sentit s'estén amb claredat i profunditat en els estudis sobre la realitat de la justificació (pàgs. 214-240) i sobre l'Eucaristia (pàgs. 249-279). Són pàgines de l'estil de Rondet en les seves obres *Gratia Christi* i *Le péché originel dans la tradition patristique et théologique*.

3. La dificultat de determinar el sentit precís i total d'una formulació feta en el passat, per raó de la situació cultural diversa en què està situada, porta a cercar en cada cas concret la «punta tendencial» o intencionalitat del Concili. La sòlida formació teològica de R.B., l'anàlisi minuciosa, l'estudi pacient i tenaç i la meditació des de la fe, el menen a saber-nos ensenyar en cada cas quin és el punt central en el qual s'ha fixat el Concili. A més, com a bon humanista, està familiaritzat amb el pensament de l'època, i, superant les dificultats, ens ha sabut descobrir —com per «conaturalitat»— la clau de cadascun dels temes que estudia.

Voldria posar en relleu algunes idees de l'obra, resseguint els quatre capítols centrals.

El capítol segon està dedicat al tema d'«Escriptura i Tradició». En subratllaré dues idees:

1. La «tradició» no és una llista de «veritats», paral·lela i complementària de l'Escriptura. Fonamentalment és «traditio Christi Ecclesiae». L'Església —em permeto d'explanar— precisament queda constituïda com a comunitat de fe i de salvació pel fet que el Crist vivent li és comunicat en l'Esperit, i ella el rep. És tradició de «realitats», no de «veritats». I la realitat no s'exhaureix mai amb les formulacions vertaderes que en fem.

2. R.B. es planteja el problema espinós del cànon dels llibres inspirats. La seva posició, agosarada, és clarificadora. No es tracta de la revelació d'una veritat sabuda per tradició (pàg. 97), sinó del fet que Jesús de Natzaret ha originat dos esdeveniments, que deriven d'Ell: l'Església, i el procés pel qual la Paraula difosa per la predicació cristal·litza en els llibres de l'Escriptura. I és per un procés d'*afinitat selectiva* que l'Església, en un acte de fe humil, reconeix com a inspirats els llibres que tenen l'Esperit Sant com a autor principal. Observeu que la posició de R.B. no contradiu, sinó que explica l'afirmació categòrica de la Constitució *Dei Verbum*, del Vaticà II: «Per eandem Traditionem integer Sacrorum Librorum canon

Ecclesia innotescit» (n. 8). El Concili parla de la Tradició Apostòlica («ab Apostolis Traditio»), però ensenya que per aquesta tradició «l'Església, en la seva doctrina, en la seva vida i en el seu culte, perpetua i transmet a totes les generacions tot allò que ella és, tot allò que ella creu, *omne quod ipsa est, omne quod credit*» (Ibidem). L'explicitació del que l'Església és i del que l'Església creu des de la seva institució («*traditio Christi Ecclesiae*»), fixarà el cànon dels Llibres Sagrats, de manera semblant a com en el curs dels segles precisarà quins dels seus actes són «sagraments» en sentit estricte.

En el capítol tercer, sobre el pecat original, després d'un estudi molt seriós sobre l'ocasió, el punt de partença doctrinal del Concili i la gènesi del Decret, l'autor ofereix una reinterpretació personal, que —encara que no la comparteixo plenament— és molt equilibrada i digna de consideració. Crec que caldria aprofundir més l'estudi del cànon 5è, i, més concretament, el concepte teològic de concupiscència. L'expressió que «la concupiscència no és pecat, sinó que és *condició humana, manifestada pel pecat d'origen (ex peccato provenit)*» (pàg. 139) no em sembla encertada. L'«*ex peccato est*» de Trento crec que significa més origen que simple manifestació. I amb això no vull devaluar els arguments de pes que addueix R.B. a favor de la seva interpretació. Simplement invito a una lectura crítica d'aquest punt, a un aprofundiment ulterior.

Segueix el capítol doble «La Justificació per la Fe». La primera part, «Fe intel·lectual i fe viva i veritable», ens ofereix una exposició completa de les aportacions dels teòlegs menors i de les respostes dels Pares, quant al parer de la fe en la justificació. Posa en relleu l'influx del vot de Salmeron en la redacció definitiva del Decret, i distribueix les posicions tant dels teòlegs com dels Pares en grups, que van «in crescendo» des dels que consideren la fe com a simple disposició fins als que la consideren com l'acceptació de la justificació o com a fe viva que justifica.

La segona part, «la Justificació per la Fe i pel Sagrament», comenta el capítol sisè del Decret sobre la justificació, sota el prisma del rol de la fe en la justificació. Els sagraments són sagraments de la fe, perquè la donació gratuïta de Déu en els sagraments solament es pot rebre per la fe (pàg. 210).

La tercera part, «la realitat de la Justificació», conté un estudi interessantíssim del pas de la posició del Mestre de les Sentències, per a qui entre els actes del just i l'Esperit Sant no hi ha cap realitat intermèdia, a Sant Tomàs, que parla de les habituds infuses; després considera la doctrina pronominalista i la nominalista sobre aquest punt, i conclou que el Concili únicament intentava afirmar la realitat de la justificació en el just, enfront de la mera imputació dels Reformadors.

El darrer capítol es consagra a l'Eucaristia. Després d'una visió històrica diacrònica, des de Berenguer de Tours fins a Wyclif, segueix l'estudi històric sincrònic dels teòlegs controversistes, per acabar amb la consideració del sentit teològic de la Sessió XIII. El Concili vol excloure les heretgies: és tributari de les concepcions escolàstiques, tot i que n'evita el llenguatge, però parteix d'una concepció sacramental en la qual se subratlla més la «causalitat» que la «celebració». Cal remarcar que la paraula «transsubstan-

tiatio» s'empra, no per a descartar la «impanatio» —que els mateixos Pares no creien que algú l'arribés a defensar—, sinó per a indicar la no pèrmanència de les substàncies del pa i del vi, juntament amb el Cos i la Sang de Crist. R.B. l'entén com un mot «límit» per a significar un canvi, un trànsit, però no en les realitats intraterrenals, sinó dels elements d'aquest món al Regne escatològic, que té per centre el Cos gloriós de Crist. El capítol acaba amb una reinterpretació personal de R.B., molt valuosa.

El llibre es clou amb una aportació —en forma d'apèndix— «per a una Teologia fonamental dels Sagraments». Hi subratlla el caràcter simbòlic dels sagraments, com a memorial del misteri pasqual i pregustació de la plenitud escatològica, ensems que tendència dinàmica vers ella.

Aquest breu recorregut per l'obra de R.B. crec que deixa entreveure suficientment el seu valor teològic. Fins en els punts en què no s'hi estigui d'acord, caldrà tenir-la en compte. Però, abans d'acabar, voldria subratllar-ne encara el valor ecumènic. L'ecumenisme demana fidelitat a la confessió pròpia i obertura per comprendre la posició dels altres. Ja he parlat de la fidelitat de R.B. a la tradició catòlica. Quant a la seva obertura, em limitaré a recordar el capítol quart, «La justificació per la Fe», on recull tot el que té de positiu l'afirmació luterana de la justificació «sola fide», i un detall del capítol tercer —el més oposat al pensament luterà de tota l'obra—: no hi manca en la nota 84 (pàgs. 126-127) un esforç de comprensió per a la identificació luterana entre pecat original i concupiscència a un nivell existencial.

V.-M. Capdevila i Montaner